

Sláva, sláva, sláva!

/Jaroslav Černý/

Lewis Carroll: ALENČINA DOBRODRUŽSTVÍ VE SVĚTĚ ZA ZRCADLEM.
Státní divadlo Ostrava, činohra Petra Bezruče,
premiéra 23.září 1983 ve Studiu PKO na Černé louce.

Divadelní adaptace a režie Pavel Palouš podle překladu
A. a H.Skoumalových, výprava Marta Roszkopfová, hudba Ladislav
Brückner, pohybová spolupráce Jindřich Šimek, dramaturg Martin
Hrabák.

Třikrát sláva tomu, že se na prahu nové sezóny ve vrcholícím Roce českého divadla objevuje v Ostravě nová scéna. v městském klubu mládeže na Černé louce uvádí Činohra Petra Bezruče SDO v premiéře vlastní adaptaci Carrollovy "Alenky". Toto odvážné vykročení je nejen vnějším aktem kulturně politickým, ale významným uměleckým počinem. Soubor jako by osvobozen z pout navyklého prostředí demonstruje svoji divadelnost. A to i ti herci, o nichž bychom si to už ani nemyslili, a též ti, o nichž nás to dosud ani nenapadlo. Inu, citlivá je duše umělcova a materiální podmínky určují naše bytí.

Autoři inscenace, režisér adaptátor prózy a scénografka, vymezili základní akční prostor pro hru mohutným dramatickým gestem a vlastně tak přísně stanovili vnější i vnitřní uspořádání divadla. Z chladné a neústrojné haluzny v prvním patře výstavního pavilónu C vykrojili kruhovou výseč ohraničenou po obvodu černým horizontem. Před ním usedají do širokého oblouku v několika málo řadách diváci; mezi nimi několika průlezy nastupují herci do hry. Vše se děje na černobílé šachovnici s náznakem perspektivy a dostřeďuje ke zvýšené plošině s transparentním bílým Alenčíným pokojíčkem. Všechny ostatní dekorační a rekvizitní prvky si v živém, přesně rytmi- zovaném sledu jednotlivých scén přinášejí herci. Je to

divadlo, nic se nepředstírá, a divák, který je i fyzicky uvnitř, je cele zasvěcen a z toho jakoby uměleckého odtajení vstřebává krajně nezvyklou rozkoš být v tom. Nikli až za hranicí čtvrté imaginativní stěny jeviště v barokovém divadelním prostoru, jak stanoví přežívající sociální pravidlo.

Na Alenku Marcelly Pavlasové si musíme chvíli zvykat. Není to ona sebejistá přempudřelá holčička z intelektuální oxfordské rodiny Liddelovic. Více se svým temperamentem a evokovanou emocionalitou blíží našemu měkčímu slovanskému typu. A samozřejmě je dnešnější, jak jinek. Že se tento základní přístup kontrapunkticky naplňuje ve vrcholných momentech postavy, kdy její nejistota už není jen spekulativní /speculum = zrcadlo/, ale totální, toč onen posun od Alenky literární k Alence divadelní a inscenační výklad.

Nutno zde dodat, že s předlohami /jde o užití obou známých knih "Alenčina dobrodružství v říši divů" a "Za zrcadlem"/ inscenátoři zacházeli zcela volně, jak už tomu má být. "elze jinak, než že divadelní adaptace, přenesení z umění literatury do umění divadla, sebou nese jistou nutnou redukci a samozřejmě stejně jistou a nevyhnutelnou vulgarizaci, zjednodušení. Tento úbytek kvantity a kvality primárního díla musí však nahradit novým divadelním přírůstkem. Co je dáno předem, je fakt, že ideální, myšlené postavy literární promění ve skutečné živé postavy lidí - herců a tudíž přinese novou jedinečnou kvalitu již sám sebou. Co však dáno není a co se musí vytvořit, je přínos nahrazující v herecké a celistvě zobrazující inscenační divadelní kvalitě ve tvaru dramatické situace prozaikovo vyličení vnitřního světa hrdiny, jeho jednání a vztahů k jiným, jedním slovem charakter a příběh. Vůbec to není jednoduché a snadné. Proměna jedné struktury ve druhou je jakýmsi rušením vrcholným zákonů a vytvářením svébytných zákonů nových. Je dílem autorským.

Přiznejme si popravdě, že i v našem případě došlo k naplnění těchto ideálních estetických nároků, jak už tomu bývá, napůl. V kompozici celku nebylo téma hry na počátku vyhlášené /Černá královna oznámí Alence, že dojde-li v roli

Bílého pěšce až na konec šachovnice, stane se rovněž Královnou/ v jejím průběhu zřetelně vyjádřeno, aleč na konci proklamováno-

V jednotlivých výstupech býval pak efekt doslova protichůdný. Tam, kde si inscenátoři důvěřovali a hráli vnitřní téma nonsensu /cesta vlakem - diváci tleskají na otevřené scéně skvělé divadelní metafoře; dialog Alenky s Bílou královnou o relativitě a čase - " ... napřed naříkám, pak mně teče krev a nakonec se píchnu..." a diváci opět tleskají uprostřed děje výtečnému hereckému vyjádření převzatého dialogu atp./, bylo dobře. Problémy nastaly, jakmile se kreativní jistota vytratila a muselo se přistoupit ke klišé vnějších výrazových prostředků /scéna soudu s parodií velkooperní zpěvoherecké manýry zastírá vlastní výpověď o nesmyslu mechanické spravedlnosti - nespravedlnosti, anebo zcela zbytečně: skvělá kreace tančících rukou přecházející v osvobozenou symboliku loutkového divadla ve scéně zahrady živých květin nepotřebuje onen deformující přízvuk, jakým se otřele charakterizovávala řeč sexuálního devianta atp./

V těchto souvislostech se nutí otázka dramaturgická. Proč volíme jako podklad Carrollovo dílo? Je-li tomu tak proto, že skýtá jedinečnou možnost dovést rozporuplnost pocíťované absurdity k absolutnímu konci, směřujícímu k pochopení, nonsensu, buďme důslední! Půjde pak spíš o to, abychom hledali kolem nonsensu pravdu o sobě, nežli v pravdách o sobě hledali nonsens. A mluvíme-li již o pravdách, objevujme pak i v budování nonsensu logiku, Carrollova je excelentní.

Alenka nám skýtá kontrolu našeho běžného jednání, řeči a chování. Signalizuje disproporce a nedůslednosti naší logiky, která pramení z konvence. Jde o to vymanit se z navyklého nazírání, jde o přijetí jiných odlišných konvencí, konvencí nonsensu. Co chápeme jako vyšinutí či výjimku, je nejdnou trvalým stavem a stává se samozřejmým /Setkání s Bílým jezdcem; má na svém sedle úl a past na myši. Co kdyby přilétly včely? Mohly by je ohrozit myši, kdyby se objevily/.

Alenka připadá zcela nepochybně všem jednajícími postavám za zrcadlem, kam vstoupila, jako zcela nesmyslná.

Základní situace: svět za zrcadlem = obrácený svět je naprosto logicky dovozována důkazy ve všech možných variantách a zorných úhlech.

Alenka je hrdinkou. Vystupuje jako pozorovatel měřící nekonvenční svět za zrcadlem očima konvenčního světa. Moment ztotožnění nás diváků; místy byl silný, jindy se vytrácel. Jistěže. Na druhé straně působí Alenka jako čínorodá postava. Zasahuje aktivně do děje. Jejím prostřednictvím se vlastně všechny postavy nonsensu analyzují, ona nezírá a "koriguje" všechny nesmysly. Přitom však sama v daných situacích spolupůsobí, absurditě podléhá. /Ve scéně soudu: Teprve když jí hrozí ortel "Sraze jí hlavu!", vmete Srdcové královně do tváře absurdně logickou námitku "Vždyť jste pouhé karty!"/

Nuže, ždá se, že v ironickém zrcadle poznání se tak nevyvratitelné zásady, jako že $1 + 1 = 2$, ocitají v bezprostředním sousedství nesmyslu a tu se dostáváme někde k dadaa surrealismu klasického rozměru, jak se ve svých revoltujících začátcích formoval z odporu proti buržoasní dekadenci. Výborně tento trend dokládá vytříbená výtvarná složka inscenace, která vlastně jediná logicky a beze zbytků usiluje tmelit scénický výraz v dramatickou syntézu onoho "nesmyslu", a to důmyslně, bez technických a materiálových nároků.

Při vší neobvyklosti není tento "nesmysl" něčím novým. Obdobné nonsensy nalézáme i u Aristofana, Shakespeara či Gogola, abychom měřili po vrcholech. Jde jen o odlišení, zda je to čirý nonsens, anebo jakési zaměření satirické, tj. symbolické; "bujné metání kozelců kolem objevené pravdy" jak praví Chesterson. U Carrolla věc pokročila. Nutí nás, abychom sami hledali.

Velká věc pro diváka, mladého diváka. Divadlo má aktivizovat, společensky, duchovně, a má být uměním jedinečným a zvláštním. Velký sovětský estetik a skvělý autor Viktor Šklovskij vytrvale opakuje přání vymanit se z banalit vševšedního života

a ozvláštnit pohled na existenci ostře nabroušenou čočkou umění. Blížíme se konci druhého tisíciletí postantické éry a svět plný krás a života je světem plným hrůz a zkázy zároveň. Je správné dělat divadlo, které nás nutí myslet. Posiluje hrdost člověka jako druhu a varuje.

Poznámka nakonec: Nejvíce se mi líbil Miroslav Kudela, Srdcová dvojka, Petůček, Vlak, recitátor Tlachapouda a rekordní Kopáč-róm s pekuniárním temperamentem. Byl vším a přitom zůstal hercem Miroslavem Kudelou, hercem s fantazií, bravúrou, rozkoší tvořit a též vzácnou mírou exprese a, řekl bych, s taktem. V něm se profilovalo dobré v inscenaci jako v zástupku, v synekdoše.

Kéž by se představení hodně často hrálo! S jistotou tvrdím, že si své mladé diváky bude přivádět po dlouhý čas. Vedle "Bleděmodrého Petra" vloni pro děti vytvořila letos Činohra Petra Bezruče opět profilovou inscenaci, tentokrát pro mládež i pro starší diváky. Prostě dobré divadlo.